

Menachot 1: The Last Eight Pesukim in the Torah

I. Introduction

- In the middle of Masechet Menachot, which is mostly devoted to sacrificial law, is a long section about the writing and laws of Sefer Torah, Mezuzah, and Tefillin.
- In the middle of the discussion of writing a Sefer Torah, the Gemara turns to a discussion about the final eight pesukim in the Torah.
- There are many levels to this section – halachic, philosophical, and has even become central in discussions of biblical criticism. We will parse its different levels separately.

II. The main Gemaraot

- Menachot 30a (11th line-26th line): **אמר רבי יהושע אישתי**
- Bava Batra 14b-15a
 - The Gemara is part of a much larger discussion. You do not have to read the entire section in depth, and the relevant portion is almost identical. However, context is important.
 - Read from **ת"ר סדרן של נביאים** (3 lines before the start of the wide lines)
 - Focus on **ומי כתבן** (4 lines from the bottom of 14b)
 - Our sugya appears on 15a until the 2 dots (colon). Read until then, and continue for a few lines until you understand context.
- What is different about the way in which this discussion appears in the two versions. Is this important? What does it tell you about how the Gemara dealt with different kinds of issues?

III. The claim

- What drives the Gemara's claim about the authorship about the last eight pesukim? Go to the pesukim in the Torah? [If you think that the claim less expansive than it should be, hold on to that.]
- What is the problem? What is the solution?
- What is **דמע**?
- What other solutions are presented? What logic drives them?

e. מקורות

רש"י במנחות, תוס' ד"ה ומשה

תורת חיים מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

הכי גרסינן עד כאן הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה כותב מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה כותב בדמע. ופירש"י ז"ל בפרק הקומץ הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב מכאן ואילך משה כותב בדמע ולא היה אומר אחריו מרוב צערו כמו שנאמר להלן מפיו יקרא וגו' שלא היה אומר אחריו מחמת צער משום דקינות היה וכתב בטור או"ח סימן ל"ב ובשו"ע דלא יכתוב הסופר על פה כשמקרא אותו אחר אלא א"כ יחזור הוא ויקרא בפיו.

ר' חיים על הש"ס, רמב"ן על התורה – עמוד 5

חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

יש שגורסין הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה כותב ומכאן ואילך הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה כותב בדמע. פי' וההפרש שביניהם כי הראשונים נכתבים בדיו והאחרונים נכתבים בדמע, וכן כתב הרמ"ה ז"ל, ויש גורסין עד כאן הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה אומר וכותב, כלומר שהיה חוזר הפסוק קודם שיכתבנו מרוב חיבה וכדי שלא יטעה בה, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה כותב בדמע, כלומר שהיה כותב ובוכה ולא היה חוזר הפסוק מרוב צער, והיינו דאמרינן כמה דכתיב להלן מפיו יקרא את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר, כי מפני הצער לא היה אומר וכותב, ולפירוש הראשון מסתייעין מן הכתוב לענין מה שאמרו כי הקדוש ברוך הוא ואומר ומשה כותב בדיו כענין שאומר בפסוק הזה, ואין לזה טעם.

אברבנל – עמוד 6

עשר מאמרות לרמ"א מפענו

אולם כשלא הספיק המחוקק הנאמן להעיד וללמד זכות על עמו וצאן מרעיתו לאחר מעשה ושחרנוהו ואיננו הפליא תושיה בשעת מעשה והודיע דרכיו בשמנה פסוקים שבאו בסוף התורה אמרו עליהם בפרק הקומץ רבה יחיד קורא אותן בבית הכנסת ואנו מפרשים שמותר לקרותן בלא סרסור ובכלל דברינו דברי רש"י שפירש שאין מפסיקין בהם והטעם לכל זה הוא לפי שמשם רבינו ע"ה לא סרסר בהן ליהושע ולא פירש בהן כלום לא לו ולא לזולתו אין כאן סדר המשנה בפרק כיצד מעברין שיהיו רבים נזקקין להם אלא הקב"ה אמרן ומשה כותב בדמע בספר המונח מצד ארון הברית שממנו מעתיקין או מגידין למלך ונגזג עם הארון בימי יאשיהו ואחרי כן נולד הספק בג' ספרים שנמצאו בעזרה כדאיתא במסכת סופרים פרק ו'. ופשוטן של דברים כי דמוע תדמע עינו של משה על מה שיודע אחרי מותו כי השחת ישחיתון ושלא זכו שיכנס עמהם לארץ ישראל לתקוע אותם יתד במקום נאמן ולבטל גזרת הגלות שנאמרה בין הבתרים והיה אותו דמע מגוון הדין מן השחור שבאישון בת עין יורד טיפין טיפין לכל אות נזולו מבהיק כעצם השמים עד שהיו האותיות מתאימות ואין עינו של משה ולא ספר התורה חסרים כלום והיו אמנם הפסוקים שמונה

שנתייחדו עמו באותה שעה שמנה אותיות של שם הכתיבה ושם הקריאה וכל דכוותיהו משמות הייחוד וכנגדן נזכר בהם שמו של משה שמונה פעמים והתיבות יב"ק שסודו ידוע והאותיות כמנין חשק ודי בזה להעיר המשכיל

קול אליהו, עמוד 5

- IV. Halachic Implications
 - a. See the various halachic positions detailed in pages 2-4, up to and including the Chacham Tzvi.
 - b. How do they understand what is halachically different about the last 8 pesukim?
 - c. What drives each position?

- V. Side Issues that we may not discuss
 - a. Did Moshe die on Shabbat, and how would we justify him writing the Torah if he did?
 - b. Did Moshe lie?

- VI. For next time:
 - a. We will see the Ibn Ezra's claim that the assumptions that drive this Gemara have wider implications.